

herhaaldelijk neergepend. Het blad „De Nieuwe Samenleving”, orgaan van het Religieus Socialistisch Verbond, poogde hiernaar voldoening te schenken. Half om half socialistisch en communistisch is het door innerlijke tweespalt daarin niet geslaagd. Steeds luider gaan de stemmen op, die vragen, dat de partij zelf aan de religieuze behoeften der partijgenooten bevrediging zal geven. Zelfs is er eene Beweging der Jongeren ontstaan, waarvan o.a. G. J. Zwerbroek één der leiders is. Deze schreef in „Het Volk” van 28 Jan. j.l. in zijn „Populair Wetenschappelijk Bijvoegsel” o.a. het volgende:

Het komt dus hierop neer, dat de socialistische jongeren, die het socialisme willen beleven in al hun levensuitingen en die het beste wat in hen is voor hun ideaal willen geven, dit niet kunnen doen in de socialistische partijen van thans. Bijna uitsluitend politiek is het, wat daar alle aandacht heeft. En hoe belangrijk deze, vooral thans, ook is — een mensch, een socialist, en vooral een jong socialist kan bij politiek alleen niet leven! — En zoo zoekt ieder, die jong van jaren is en jong van hart buiten de bestaande partijen naar andere vormen, waarin ze van hun diepste zelf meer tot uiting kunnen doen komen dan hun eigenschappen als staatsburger alleen en waarin ze hun diepste en vaak nog zeer onbepaalde begeerten kunnen bevredigen.

Zoo is de jong socialistische beweging ontstaan.

Het probleem van de verhouding tusschen socialisme en godsdienst wordt in de kringen der S.D. A.P. periodiek aan de orde gesteld, zegt J. de Jager in hetzelfde nummer. Sinds Kerstmis is de zaak echter meer in een acuut stadium gekomen. Het Kerstnummer van „De Notenkraker” heeft hiertoe aanleiding gegeven. Het bevatte om een Kerstplaat van Dürer en een Middeleeuwsch Kerstlied. Loopuit noemde het „specifiek Katholiek symboliek”, „een min of meer kwalijk gekleurde imitatie van een geïllustreerd Katholiek Familieweekblad”. Dit nummer heeft aanleiding gegeven tot een breede discussie in het „Populair Wetenschappelijk Bijvoegsel”, die nog steeds voortduurt.

Het is ten hoogste leezzaam hiervan kennis te nemen. Ik zal mij dan ook in dit artikel veroorloven met schaar en lijmpot aan het werk te gaan en enkele frappante uitspraken onder de aandacht onzer lezers brengen.

De man, die den knuppel in het hoenderhok wierp, was partijgenoot I. Monas uit Bussum. Hij openbaart zich als een religieus socialist in de volgende woorden:

Wij hebben in ons partijprogramma staan: „Godsdienst is privaatsaak”; nu weten wij allen, dat deze bepaling indertijd noodzakelijk was, om stelling te nemen tegen het principe van den ouden Socialistenbond: „Tegen God en den Staat”; niemand kan echter ontkennen, dat dit programma-punt een zeer negatieve lous is. In de jaren, volgend op de partijtellingname in dezen, hebben wij alle zeilen moeten bijspannen om te trachten, onze verschillende eischen te verwezenlijken; het Algemeen kiesrecht, Sociale verzekering, Achturedag etc. kwamen achtereenvolgens tot stand. Maar zooals het oude bijbelwoord zegt: „Gij zult bij brood alleen niet leven”, zoo zien wij in de laatste jaren meer en meer de religieuze behoeften opnieuw opkomen en zich een uitweg zoeken.

Komend uit Joodsche omgeving, had hij zich gestooten aan het specifiek Christelijk karakter van het Kerstnummer. Het socialisme zelf moet het volk meer tot een religie worden, is zijn oordeel. Hij vat dit in het volgende samen:

Als socialist moeten wij in ons beginsel ook de religieuze bevrediging vinden, die het Socialisme van alleen een maatschappelijk stelsel, hoog opheft tot een ideale levensbeschouwing. Het Socialisme heeft te veel moois in zich, dan dat wij dit over het hoofd zouden blijven zien en voor onze religieuze behoeften uitsluitend bevrediging zouden blijven zoeken in een godsdienst, die gebouwd is op ideologieën van 2000 en meer jaren geleden en alhoewel vele der beelden en vergelijkingen van het Christendom natuurlijk voor alle tijden hun ideale kracht blijven behouden, zoo komt het mij toch voor, dat de nieuw opkomende religie vele zijner beelden noodzakelijk zal moeten ontleenen aan den tegenwoordigen tijd, aan den enormen strijd der arbeiders en aan den tijd, die komen gaat. Dichters als Adam van Schellema, Van Collem e.a. zijn in zekeren zin als voorlopers van deze nieuwe religie te beschouwen: al hun idealisme ontleenen zij alleen aan het Socialisme, maar de geest, die uit deze werken straalt, is nog op geen stukken na doorgedrongen in den geest der arbeiders, die geroepen zijn het Socialisme te verwezenlijken.

Hiermede was de strijd ingeluid. In het volgend nummer kwam K. Geertsema van Arnhem eenslans breken voor den ouden godsdienst en de oude kerk.

Kan dus 't socialisme als levensleer de godsdienst niet vervangen, het kan er veel kostelijke elementen aan ontleenen. Maar daarvoor, 't is een eenvoudige waarheid, is 't nodig, dat de godsdienst blijft bestaan. Partijgenoot Monas heeft eigenlijk ook helemaal niet gezegd, waarom de godsdienst vervangen moest worden. De elementen van de godsdienst, op welke ik mij in dit artikel hier en daar beriep: God de vader van alle mensen, Gods stem sprekend in ons hart, 't geloof in de zegespraken van het goede, waarom zou de gods-

dienst die bestanddelen moeten verliezen, waarom zou hij zelfs in 'n geheel ten dode moeten worden overgeschreven en door iets anders vervangen? Als de Partij, als de leden 't er nog eens mee wilden proberen? Misschien zijn ze er alleen maar wat van vervreemd. Misschien is 't alleen maar een soort van valsche schijn, die hernieuwde kennismaking belemmert. Voor een ieder is er tot die kennismaking nog gelegenheid: de kerken zijn er nog en in die kerken preken velen onzer partijgenooten en geestverwanten, die men en 't socialisme en de godsdienst gerust kan toevertrouwen. Zonderlinge verwijzing? Och, niets vreemder dan dat men in het socialisme belangstellenden naar onze partijvergaderingen verwijst. Probeer 't eens een jaar tijt, zoek met oordeel, luister zonder vooroordeel, en laten we er dan nog eens over spreken, of de godsdienst vervangen moet worden.

Jos Loopuit tracht tusschen beide stroomingen het midden te houden. „In de partij leven religieusvoelenden, anti-religieus denkenden en a-religieus levenden, z.g.n. agnostici naast elkander in één verband.” Tusschen hen moet een zeer groote mate van wederzijdsche tolerantie bestaan. Daarom richt hij vermanend den vinger op tegen de religieusgezinden in de partij. Hij ziet een gevaar aandreigen:

Evenwel, de religieus denkenden in onze beweging, dit wilde ik hier toch niet nalaten te zeggen, moeten nu niet de dingen willen gaan omkeeren. Er dient gewaarschuwd te worden tegen een zekere zucht om de socialistische beweging, door middel van een soort van vroesame penetratie (doordringing) met religieuze bestanddelen geestelijk te gaan „vernieuwen”. In dit geval zal er verzet komen, daar ben ik bijna zeker van.

Deze waarschuwing is zeker een merkwaardig teeken van den groei van het religieus besef in de geleerden der partij.

H. O. Mollema van Amsterdam geeft een week later de volgende confessie:

Volledig opgevoed in de bijbelsche geschiedenis, in de Christelijke leer, bekend met de kerkelijke dogma's, viel het mij direct op, toen ik tot onderscheid van jaren kwam, dat de vrome menschen, die des Zondags zoo trouw naar de kerk gingen, in het door-de-weeksche leven zich weinig van die mooie leer van Jezus aantrokken. Hiermede werd aan mijn godsdienstig voelen, aan mijn kinderlijk geloof een zware slag toegebracht, die gelden zou voor mijn geheele leven.

Eene ondervinding, in het jonge leven, kan een blijzender stempel drukken op het verdere leven. Zoo zijn er velen in onze partij.

Wij zijn wel diep teleurgesteld door de ervaringen in ons jonge leven, maar de ondergrond van ons naief kinderlijk geloof, hetwelk wij van onze vrome en brave ouders hebben geërfd, gaat nimmer verloren.

Alhoewel veel van het Christelijk onderwijs voor ons zijn waarde heeft verloren, is er steeds eene levensbeschouwing die ons voor oogen staat, die wij kunnen samenvatten in de leer van Jezus of liever in zijn twee leerstellingen: God liefhebben boven alles, en den naaste als ons zelf.

Dat is eigenlijk onze godsdienst en daarom zal ik er maar direct bijvoegen, zijn wij leden van de partij.

Omdat wij in den dagelijkschen strijd onzer voorvaders, in onze pers, in de dagelijkse propaganda van de geheele partij, belichaamt zien de twee leerstellingen van Jezus, is dat onze religie. De strijd voor de ontvoering van het verongelukkig, ten achtergestelde, bestolen, in een put van geestelijke en stoffelijke ellende gestorte proletariaat is voor ons de naleving van die twee leerstellingen.

Het meeste spreekt het Goddelijke tot mij in de natuur, in de muziek en in de wetenschappen.

Bij stormweder, bij heerlijken zometavond aan den rand der zee.

Bij volledige afzondering in de diepten der bosschen.

Bij het hooren van zang en muziek en dan het beste in mooie natuur.

Bij het lezen van de beste en reinste gedachten van den mensch.

Niet in het geroezemoes van het groote stadleven.

Niet in de fabriek of in de werkplaats.

Niet in het aanschouwen van armoede en ellende.

Daar zien wij meer het schenden van het goddelijke in den mensch. Reeds de erkenning van de goddelijke eigenschappen in den mensch is voor ons een reden, om te strijden tegen de kapitalistische samenleving.

Deze beide leerstellingen staan voor ons in zoo nauw verband, dat zij voor ons een geheel zijn en bij ons een idealisme hebben opgewekt, dat onuitwischaar is en een gestadige bron waaruit wij steeds den strijd lust putten voor een betere samenleving.

Daarom zijn wij socialist en georganiseerd arbeider.

Wanneer wij nu door den felle strijd om het bestaan, door dagelijks wederkerende zorgen, behoeften hebben aan troost en aan opbeuring, aan geestelijke leiding en verzorging; wanneer wij eenigszins teleur zijn gesteld door een verloren staking, dan hebben wij wel eens een rijk onder het hart nodig, maar dan beschouw ik dat meer als ontspanning van den fel bewogen geest.

Ook hebben wij bij onze gebrekkige ontwikkeling behoefte aan voorlichting en aan ontwikkeling van onzen geest.

Maar indien wij beziel zijn met het door mij geschetste idealisme, dan zijn er niet veel oogenblikken van moedeloosheid in ons leven, omdat wij ons doel altijd vast omlijnd voor oogen hebben: de strijd tegen het kapitalisme.

Die strijd wordt uitgevochten door de partij en de vakbeweging en neemt ons geheele leven in beslag, is een punt van overdenking en studie bij onzen dagelijkschen arbeid en maakt dien arbeid zelfs licht. Ons leven krijgt daardoor kleur en bestemming en wordt er geheel door vervuld.

Dit is onze religie, dit is onze goddelijke roeping, daar behoef niets aan te worden toegevoegd; zij is voldoende voor ons geheele leven in alle omstandigheden.

Mien Lansen van Amsterdam moet er niets van hebben. Ze begreep niets van dat geroep om religie in verschillende artikelen. Mien had steeds met zoveel genot in de socialistische pers geleend, tot:

Tot er 3 artikelen kwamen, de eerste artikelen waartegenover ik totaal vreemd stond. Het waren de 3 artikelen in ons Bijvoegsel, waarin geroepen werd om een nieuwe religie, om een nieuwen socialistischen godsdienst. Daar begreep ik niets van. Ik las ze nog eens en kort daarop las ik het artikel van pg. De Jager in „De Soc. Gids”.

Nog steeds begreep ik er niets van. Zou er een nieuwe socialistische godsdienst komen? Dus een socialistische god? En die god zou gediend worden? Bepaalde vormen van dienen zouden ontstaan? Hoe zou dit dienen zijn? Knielen? Berusten? Ootmoedig opzien?

Ik kon er me geen voorstelling van geven.

Nog was Miens leed niet ten einde, want:

Maar dan komt de kroon op het werk: „De Notenkraker” met Christelijke, ja roomsche platen, en „Het Jonge Volk” met roomsche platen. Verhalen en liederen met aanbidding van het kind. Ik wil het hier eentijg zeggen, ik kan die platen, ik kan die engelen, die vrome gezichten, die aanbidding van dat dikke, mollige kind daar midden op dien vloer (zie „Het Jonge Volk”), niet zien in onze pers zonder walging.

Er is een kloof tusschen ons, ongodsdienstige menschen, en tusschen die anderen, die zich religieus noemen. Ik ben niet anti-godsdienstig. Ik heb eerbied voor ieder, die oprecht katholiek, oprecht Christen, oprecht jood is. Wij, ongodsdienstigen, willen dit geloof eerbiedigen, wij willen niet spotten, wij willen niet kwetsen.

Godsdienst blijve in onze Partij privaatsaak. Laat niet den godsdienststrijd toe in onze geleerden. Laat ons elkaars geloof eerbiedigen, laten al die duizend godsdienstige richtingen ook ons ongelooft eerbiedigen.

Het verste gaat J. de Jager in zijn uiteenzettingen, die diametraal tegen die van Mien Lansen overstaan. Zijne uitspraken zijn inderdaad hoogst belangrijk:

Ik geloof indertijd, dat de kwestie dieper zit dan wat meer of mindere waardeering voor „geestelijke stroomingen”, wat meer of minder gelegheden om religieus-socialistische sprekers te gaan hooren. Ik kan in deze tastende pogingen in de richting van meer „idealisme” voor den een, meer „godsdienst” voor den ander, meer „waar socialisme” voor een derde, niet anders zien dan het steeds meer doorbrekend besef, dat de filosofische oriëntatie der sociaaldemokratische arbeidersbeweging hopeloos uit den tijd is. — zoo zij er ooit geweest is. Ik weet, dat velen mij zullen betwisten, dat de soc-dem. arbeidersbeweging er „überhaupt” een filosofische oriëntatie op na zou houden. Zij staat boven, of althans buiten den strijd der wereldbeschouwingen, zal men mij van die zijde vermoedelijk tegemoet voeren. Hen, die zoo spreken, zou ik willen aanraden, de uitmuntende uiteenzetting te lezen, die iemand in wien zij waarschijnlijk meer vertrouwen zullen hebben dan in mij. R. Kuyper, in zijn „Marxistische beschouwingen” van dit onderwerp geeft (op blz. 99—115) Het is moeilijk, het daar gegeven betoog kort samen te vatten, zonder het onrecht te doen, maar zeer duidelijk laat de schrijver gevoelen, dat aan den eenen kant religieuze partijgenooten praktisch met geen enkel programpunt in botsing komen en dus zonder eenig bezwaar kunnen medestrijden, doch dat aan den anderen kant de theoretische achtergrond (en dit beteekent dus ook de groote lijnen der praktijk!) van het program gevormd wordt door de „Marxistische wereldbeschouwing”, die, wat zij ook wel moge wezen, zeker geen religieuze is.

De Sociaal-Demokratische Arbeiderspartij met andere woorden, is wel degelijk op een bepaalde manier filosofisch georiënteerd, is wel degelijk de — zij het ook verdraagzame — draagster van een bepaalde wereldbeschouwing. En wat ik in „De Soc. Gids” uitvoerig heb uiteengezet, moet ik hier zeer in het kort herhalen: Als de godsdienst een waan is van maatschappelijke oorsprong en ... einde, dan is de Marxistische praktijk der godsdienstnegering gebouwd op de Marxistische theorie der godsdienstwetenschap, inderdaad juist. Maar als in het godsdienstig leven beluif wordt, en in elke godsdienstige wereldbeschouwing voorgesteld en overtuigd wordt een diepere waardevoller werkelijkheid dan die welke wij met onze oogen zien en met onze ooren hooren — dan is de Marxistische praktijk der godsdienstnegering een principiële vergissing, die niet goed gemaakt wordt door ook eens wat aan idealistische of religieuze stroomingen „te doen”. Een vergissing, die nog betrekkelijk weinig heeft kunnen hinderen in een tijd, waarin de sociaal-demokratie een bijna uit-

sluitend kritiseerende, negatieve taak had, maar welker gevolgen voor onze heele beschaving noodlottig kunnen worden, naarmate zij meer en meer wordt een kulturfaktor, meer en meer de hoop der toekomst.

Een gemiddelend woordje mengt partijgenoot Hofland er tusschen:

Als de haanliksems uit Moskou ons tegemoet rolden en het oude Kremlin tot opschrift heeft, dat godsdienst hersenvergift is, zonden wij onze schepen met graan, en de Paus zendt een half miljoen lire. Hierin ligt toch wel een groote belofte voor de vervulling van het universele in beide richtingen. Nog dezer dagen werden we uitgenodigd een offer te brengen op het altaar van Eenheid en Socialisme. Wie onzer heeft hieraan niet voldaan? Wij gingen hieraan niet voorbij gelijk de Leviet, maar vervulden de wet van Christus.

Ten laatste geef ik het woord aan W. Drop van Rotterdam. Zijn gedachte is: godsdienst en socialisme zijn twee, maar twee, die bijeen hooren. Met een leuk voorbeeld heldert hij op, hoe het socialisme de religieuze behoeften niet kan bevredigen:

Laat mij dan maar dadelijk beginnen met te zeggen, dat men van het socialisme, een socialistische levensbeschouwing, of hoe men het verder omschrijven wil, ook te veel kan vragen. En ik meen, dat de taak van het socialisme niet is de „religieuze behoeften bevredigen”. Zou men den eisch stellen, dat „religieuze” (op de betekenis van het woord kom ik nog even terug) behoeften door het socialisme bevredigd worden, dan probeert men brood te koop in een manufakturwinkel. In den regel lukt dat niet.

Hij licht dit toe door te wijzen op de problemen van schuld en smart.

Wat is eigenlijk een mensch, als men hem goed bekijkt:

Laat men dat eens met mij doen. Wat vinden we dan? Onder een uitstekend opgehouden schijn van fatsoenlijke braafheid heel wat zelfzucht en egoïsme. Zullen we dat omzetten alleen met een nieuwen maatschappijvorm? We vinden feiten in ons leven, waarbij we, gedreven door een vaak volkomen onbegrijpelijke aandrif, dingen deden, die we zelf afschuwelijk hebben gevonden. Zullen we de kracht om ons tegen die aandrif te keeren, vinden in een veranderd systeem van produktie en distributie?

Tot zoover mijne citaten. Schaar en lijmpot zijn misschien wat al te zeer aan het werk geweest. Ik hoorde echter muziek in deze uitspraken. Iets van het: „of zij Hem tasten en vinden mochten”. Het is de plicht der evangelisatie, het is de dure roeping der kerk, deze dolers en zoekers den weg te wijzen. Doet zij dit niet, dan Maar dat zou vreeselijk zijn!

N. B.

UIT DE BUITENLANDSCHE KERKEN.

De Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika.

II.

Een voor mij iets zeggende samenloop van omstandigheden noopte mij tot deze artikelen.

Daar de Synode van Leeuwarden besloot, om aan de „Deputaten op te dragen zich steeds op de hoogte te stellen van bestaande toestanden in alle kerken, waarmede de kerken dezerzijds in correspondentie staan; en voorts afgevaardigden te zenden ... 3o. naar Synodes van verder verwijderde kerken, inzonderheid naar die van Zuid-Afrika en Noord-Amerika”, achtte ik het voor mij zelf noodig om althans eerst de geschiedenis der kerken te kennen, gedachtig aan het woord, dat het heden het verleden weerspiegelt, en het beeld van het tegenwoordige door ons in zijn bijzondere trekken beter zal kunnen worden opgenomen, als we het verleden eenigszins kennen. Daarom begon ik bij vernieuwing daarvan te lezen en wel in de eerste plaats het beknopte en met warmte geschreven Gedenkboek.

Tegenover het titelblad staat het portret van Prof. D. Postma, genomen in zijn studeerkamer.

Wat is die beeltenis mooi!

Wat spreekt die kop!

Een roundhead!

Een Friesche kop!

Een Afrikaander!

Als ge die beeltenis goed hebt opgenomen, lees dan onder de Personalia door Ds L. J. du Plessis het eerste stuk: Professor Dirk Postma.

Nog voordat ge dit stukje van zes bladzijden hebt uitgelezen, sloegt gij misschien wel viernaal weer het titelblad op, om op zijn tegenzijde nog eens en nog eens naar dat ronde hoofd, dat hooze voorhoofd, dien flinken neus, die zware onderlip, dien ferm baard te zien: kracht, beslistheid, gepaard met goedheid, vriendelijkheid, zachtmoedigheid, spreken uit dit portret.

Wat waren daar toch machtige persoonlijkheden onder de mannen van de eerste en tweede generatie der Afscheiding!

Terwijl ik nu, gedachtig aan de opdracht der Synode, — een opdracht, zoo wijd van begrip,

die de deputaten wel noodzaakt tot een leetuur, die den ouderen onder hen menige zoete herinnering zal verschaffen uit hun rijke ervaring en den jongeren wel niet al te zeer zal verdrieten — mij bezig houd met het lezen van wat de geschiedenis der Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika raakt, komt op mijn kamer een bevriend predikant uit de Reformed Church van Amerika, en verrast mij met een oud document uit de Christelijke Afgescheidene Gereformeerde Kerk van het jaar 1854.

Hij schenkt mij het stuk ten eigendom.

Het is van de hand van den Zwolschen dominee Dirk Postma, en geadresseerd: „Aan de Prov. Kerkverg. der Chr. Afg. Gemeenten van Zeeland”, en gedateerd: Zwolle, den 13 Februarij 1854. Toen hij dit stuk schreef, was Ds Postma zes en dertig jaar oud.

Het geheel is van het begin tot het einde met een prachtige hand, duidelijke letter en zonder lijnen toch geschreven als op met liniaal en passer getrokken en gepaste regels.

Ik zie het aan dit stuk, waarin geen enkele alinea ontbreekt, dat het waar moet geweest zijn, gelijk Du Plessis schrijft: „Bovendien was hij een man van orde. Alles had in zijn studeerkamer een vaste plaats, die zorgvuldig was uitgekozen, maar dan ook nooit veranderd werd.”

Opmerkelijk is deze karaktertrek bij mannen, die God heeft willen gebruiken tot organisatoren in kerk en staat.

Ook bij Kuiper die preciesheid, in zijn schrift, in de verdeling van zijn tijd, enz.!

Dit is mele een van de geheimen, waardoor wordt opgehelderd, dat deze mannen zooveel meer hebben kunnen doen dan vele anderen.

Ter nadere karakteriseering van dezen grooten man in het koninkrijk Gods wil ik den aanhef en het slot van den oproepingsbrief ter Synodale vergadering hier weergeven:

Waarde Broeders in den Heere!

Veel genade, licht en vrede door den Heiligen Geest, in Jezus Christus onzen Heer!

Ik heb op last van onzen Kerkeraad en in overleg met denzelven, uit al de brieven, bij ons van onderscheidene Provinciale Correspondenten ingekomen, op ons verzoek van den 11en Julij, 1853, de zaken, die vanwege hunne Provinciën begeerd worden, op de e. k. Synode behandeld te hebben, zamengebracht, en dat zoo mogelijk met dezelfde woorden van de geachte opzenders.

Hoeveel Provinciën overeenstemmen in ééne voor te dragen zaak, druk ik met een cijfer achter iedere zaak uit, als n.l. die zaak door meer dan ééne Provincie voorgedragen en begeerd wordt. Tevens met inachtneming van de verscheidenheid van gevoelens over dat punt, zoo die er n.l. zijn.

Ook wat het formeel van deze „agenda” aangaat, weer hetzelfde kenmerk van duidelijkheid en preciesheid. Het is een officieel stuk, en dus zorgt Postma voor correctheid in elk opzicht.

Toen ik dit stuk ontving, ging ik dra daarop naar anders stukken van zijn hand, die ik wist te bezitten in mijn archief, zoeken en danonder vond ik, die een waardevol licht op zijn vreselievend en naar eenheid met alle Gereformeerden dorstend karakter werpen. Deze naar eenheid zoekende en om haar te bevorderen biddende en werkende man is de vader geworden der, laat ik het zoo eens mogen noemen in navolging van anderen, scheiding in Zuid-Afrika.

Dan moeten daartoe ernstige redenen hem hebben gedrongen! Ik ben recht dankbaar tegenover zijn aanklagers, dat ik de duidelijkste bewijzen heb, dat Postma grooten invloed heeft geoefend op de „hereniging” van de Geldersche en Overijsselsche kerken der Scheiding met de andere provinciën in den jare '52.

De stukken daartoe, uitgaande van Zwolle, door hem eigenhandig geschreven, kenmerken zich door eenzijdige preciesheid in formeel en materieel opzicht.

Zulke karaktereigenschappen schenkt God, wijl Hij die wil gebruiken. Reeds elders wees ik op de mooie hand en het correcte in het schrift van Prof. S. van Velsen en van Dr. A. van Raalte.

Ten overvloede kan ik hier mededeelen, dat de beroepsbrief, waarin aan Prof. H. de Cock, toen nog predikant in Den Bosch, zijn beroep door de gemeente van Kampen op hem uitgebracht, wordt medegedeeld door den consulent Ds D. Postma, van Zwolle, weer getuigt van éénzeldige nauwkeurigheid, waaraan Postma ook paarde, blijkens die documenten die ik van hem bezit en heb nagegaan, groote omzichtigheid en voorzichtigheid.

Neen, deze man heeft bij de stichting van de Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika zich niet vergist; hij is zijn boekje niet te buiten gegaan!

De bijzondere eigenschappen, waarmede de Heere dezen dienstknecht had begiftigd, bewaarden hem daarvoor en maakten hem zoo bijzonder geschikt, waartoe God dit verkoren vat had afgezonderd.

Terloops voeg ik hier nog aan toe, dat een particulier briefje, door hem aan zijn vriend H. de Cock geschreven, van een minder correct schrift is en van zeer vertrouwelijke aard, al weer een bewijs, dat voorzichtigheid en juistheid door hem bijzonder werden betracht als hij qualitate qua handelde. Zou zoo'n man bij de stich-

ting der kerk minder voor- en omzichtig hebben gehandeld?

Als Postma te Rustenburg den elfden Februarij 1859 in vereniging met een betrekkelijk klein getal broeders de kerk stichtte — hij sprak eer van herstichten — dan was dit een daad voor hem van noodzaak; zijn persoonlijke eigenschappen slaan daarvoor borg.

Onlertusschen dwaalde ik al ver af van het mij geschonken document uit het jaar '54, terwijl ik snuffelde in oudere documenten van Postma's hand — zij zeiden mij toch ook zoo veel!

Naar belofte schrijf ik nog het slot van den oproepingsbrief, waarvan het bezit mij weer een bewijs is, dat men vroeger toch niet erg voorzichtig omging met officiële stukken. Het maakte de reis mee voor vele jaren naar Amerika en kwam eindelijk in mijn bezit, terwijl het eigenlijk behoort in het Provinciaal Archief van Zeeland.

Het slot dan van dezen brief — het agendum der Synode te Zwolle — luidt:

Dat het onzen Heer en Zaligmaker Jezus Christus genadiglijk moge behagen, door Zijn verworven Geest de Provinciale Kerkbesturen te leiden en te vereenigen tot al wat wel voegt, in het huis Gods, hetwelk is Zijne gemeente, duurgemaakt door Zijn eigen bloed. En insgelijk de Synode ja zelf daarin voorzitte!

En zoo er door gebrek aan liefde en zachtmoedigheid eens „grootte twisten onder de broeders mogt ontstaan”, dat dan ook deze worde uitgebluscht door „de boekjes, die de stad Gods verblijden” en vervangen worde door het verhalen „wat God onder ons tot bekeering en opbouw heeft gedaan, sinds de laatste Synodale zitting.” (Hand. XV: 6—15).

Zoo schrijft niet een man, die oud geworden is en moe en zat van onlust; zoo schrijft een ruim dertiger, een man met een bijzonder sterk en gezond gestel, een man, die den strijd nog zien zal en daaraan zoo'n groot aandeel zal nemen. Ik zou een lofzang willen zingen op de diepte der wijsheid Gods, een lied tot roem van mijn Heiland, Die zijn mannen zoo goed weet te kiezen, te roepen en te zenden; een lied op de werking van den Geest van God, van Wien de bekwaamaking is.

Terwijl ik zoo aan het lezen en navorschen was van wat God heeft gedaan, opdat ook in Zuid-Afrika de Gereformeerde Kerk zou worden „hersticht”, klonk op de vergadering van onzen kerkeraad eene roepstem, eene bede ter hulpe van het werk Gods in zijn kerk in het ons zoo na verwante Zuid-Afrika. Zelden trof mij een bede om hulp zoozeer als deze! Ik meende u daarvan reeds in dit artikel te schrijven. Het komt niet te laat als gij daarvan eerst in het volgende nummer zult lezen!

G. KEIZER.

PERS-SCHOUW.

Over Bolland.

De stroom van artikelen over Bolland verbroedt zich nog aldoor.

Er valt niet van te denken, ze te schouwen.

Ik pik er hier en daar maar een uit.

Dr. J. van der Valk teekent in „De Ster” Prof. Bolland als redenaar.

En als elke geboren, niet geschoolde redenaar, boeide hij van 't begin tot het eind. Geen woord ging ongehoord teloor. En hoe verder hij afdwaalde van zijn tekst, hoe meer hij zichzelf werd, des te interessanter werd hij om aan te hooren.

Want hij was een persoonlijkheid. Hij was iets eijens. Hij was een iemand, en een buitengewoon iemand. En zoo'n man trekt allen aan, die ook geen kuddedier willen zijn.

Hij miste datgene, wat elke redenaar missen moet, het vervelende. Vervelend was hij nooit. De moeilijkste en droogste onderwerpen, zooals de begripsleer der logica, wist hij smakelijk te maken. Ik zie hem nog betoogen het verband tusschen de twee begrippen waaruit het oordeel wordt samgesteld. De roos is rood, als hij dit ziede om de valscheheid van dit oordeel te bewijzen, dan zag men in zijn linkerhand de roos als 't ware voorzichtig vastgehouden om door de doornen niet te steken, en daarna kwam de open palm der rechter om aan te duiden: nu komt er een ander, andersgeaard begrip: rood.

En al placht ik te zeggen, wanneer ik mij soms verontschuldigde aan de vergaderzichte ditmaal niet mee te kunnen doen, dat ik naar Bolland's „kermis der zuivere rede” moest, toch zal zijn redenaarstalent mij bijblijven als iets zeldzaam oorspronkelijks. Waarom? Omdat, en reeds Cicero ervoer dit, het redenaarstalent ik bedoel niet het schoolsche zeurtalent, maar het echte, pakkende, geen moment loslatende redenaarstalent recht evenredig is met het denkvermogen en de denkexerctie. De hoorder luistert, omdat hij weet, dat daar een man spreekt, die lang dacht vóór hij sprak.

En om Bolland te kunnen begrijpen als hij schreef, daartoe was een gereede weg hem te hooren wanneer hij sprak.

Wie Bolland zien wil, moet hem hooren; zou Vondel gezegd hebben.

En als men hem begrepen heeft, lacht men om de zotteklap van lieden, die zijn uitspraken belachelijk maken omdat deze door den zotten zega-man niet begrepen zijn. Wanneer een oningewijde